

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Claus Eskildsen og H. Lausten-Thomsen

INDHOLD:

1. *August F. Schmidt*: Madam Esselbach.
2. *Carsten Petersen*: Fra Landudskiftningen paa Als.
3. *P. H. Moos*: Den gamle Landsbys „Forta“.
4. *Red.*: En Bering-Bibliografi.

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Banken for Brørup og Omegn

Aktieselskab

Kontortid 10—12 og 2—4

BRØRUP

Køb dansk Arbejde!

Sparekassen for Randers By og Omegn

Kontortid 10—1 og 3—5

„Telefon 3310 (4 Linier).“

Randers

Banken for Skanderborg og Omegn

Kontortid 10—3 Telefon 516 og 517

Skanderborg

A/S FAKSE KALKBRUD

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Central 9123

JORDBRUGSKALK

97 pCt. kulsur Kalk i Varen, som
den leveres - ca. 100 pCt. passerer 1 mm Sigte

Haderslev Amts aut. Destruktionsanstalt

Telefon Hammelev 32.

Selvdøde og syge Dyr afhentes overalt i Distriktet.

Støt de sønderjydske Indsamlinger

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør

Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717

KØBENHAVN

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- og TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Spare- og Laanekassen

i Aarhus.

St. Torv 6. Aarhus. Telf. 101.

Kontortid: 10 - 1 og 2½-5½.

Graasten Bank A/S

Kontortid 9—12 & 2—5

Lørdag 9—1

GRAASTEN

Spare- & Laanekassen for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856

Reservefond ca. 1½ Million

Carl J. Ulrich & Søn

Aktieselskab

Haslev - Telefon 600

Horsens Landbobank A/S

Kontortid 9½—2 og 4—5

HORSENS

Smith & Co. A/S

Cykler og Cykledele

en gros

ODENSE

Reserveret

„B“.

Snoghøj Gymnastik- højskole Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.

5 — Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard.

Madam Esselbach.

Af August F. Schmidt.

Under de to slesvigske Krige holdt i *Slesvig By* Officererne især til på Hotel »Stadt Hamburg« (skråt over for »Slesvighus«), der ejedes og lededes af den dygtige og gemytlige Værtinde *Doris Esselbach*, der under Treåarskrigen vandt sig et smukt Navn. Årtier efter levede i Traditionen et Utal af Anekdoter om denne originale Hoteldame, der endog har fået en Plads i vor skønne Litteratur, idet *H. P. Holst* i sit fortællende Digt: »Den lille Hornblæser« i Afsnittet »I Slesvig« har disse to Vers om hende:

»I Lolfuß staaer en Bygning, som
Er til Hotel forvandlet;
Der bli'r hos Madam Etzelbach
Man ypperlig behandlet.

Det er en prægtig Kone, som
Om Dansk og Tydsk ei spørger;
Hun passer kun sit Kjøkken og
For sine Gjæster sørger.«

Doris Esselbach, hvis Pigenavn var Seest, blev født 1807.¹⁾ Hun blev gift med Gæstgiver og Tapethandler *Ferdinand Esselbach*, der i en Alder af 29 År døde Torsdag den 23. Januar 1840 i Slesvig. I Ægteskabet var 3 Børn.²⁾ Efter Mandens Død fortsatte Enken Gæstgivervirksomheden. Hun styrede med fremragende Dygtighed og stor

¹⁾ Hendes fulde Navn var:

Dorothea Ellsabeth Cathrina Johanna Esselbach, født Seest, Født 21. Oktober 1808. Død 19. Nvbr. 1869. Hun ligger begravet på Michaëlis Kirkegård i Slesvig. Hendes Grav findes Sydvest for Kirken. Der er 6 Fag Jernstolper om Gravstedet, hvorpå findes 3 Sandstenstavler: for F. Esselbach, død 1840, Madam Esselbach, J. S. Seest og Hustru M. E. Seest, døde 1853 og 1847. Madam Esselbachs Tavle er falset på Kanterne og har en Roset på hvert Hjørne. På hendes Gravsten står foruden Navne og Data: Befiehl dem Herrn deine Wege, und hoffe auf ihn, er wirds wohl machen. Pl: 37. 5.

Et Fotografi (fra 1937), med lodretstillet Tavle, af Gravstenen findes i „Thyras Vold“ 15/9 1940, Nr. 239, Side 11.

²⁾ Aarhus Stiftetidende 28/1 1840.

politisk Klogskab sit Hotel, i hvilket hun skiftede Sol og Vind ligelig mellem Danske og Tyske, om end hendes Hjerte fortrinsvis tilhørte Danmark. Hun lærte sig dog aldrig at tale Dansk blot nogenlunde flydende, i hvor vel hun godt forstod dette Sprog. Hun ønskede heller ikke at lære det. Allerede længe før Treårskrigen nød hun stor Anseelse for sin klare Forstand og sit djærve Væsen. Da en juridisk Embedsmand, Hr. von Schleth,³⁾ var på Besøg i Slesvig og en Dag var til Taffel hos Hertugen af Augustenborg, spurgte denne, hvem han anså for den betydeligste Mand i Slesvig, og Svaret kom uden Betænkning: »Den eneste virkelig betydelige Mand, jeg har lært at kende i denne By, hedder Doris Esselbach«.

Under Krigen 1848-50 blev hendes Hotel Samlingssted for det danske Officerskorps. Hos denne elskværdige og hyggelige Værtinde fandt Officererne et behageligt Opholdssted i Fritiden. Officerer — og også menige Soldater — hyggede sig godt her, hvor de kunde studere den kridtskrevne Spiseseddel⁴⁾ og befinde sig vel ved et jævnt, men godt Bord. Som en Moder tog Madam Esselbach sig af de unge Officerer, plejede dem, når de var syge, hjalp dem på Lazaretterne, hvis noget fattedes der. Hun var altid den sidste og sikreste Tilflugt. De sårede Officerer tilskrev hun og lod dem vide, at det glædede hende at kunne hjælpe dem, hvis hun på en eller anden Måde kunde være dem til Gavn. Hun gav dem Kredit, når Pungen var tom, og gav dem på Hovedet, når de gjorde for rigelig Brug af Hotellets gode Vinkælder. Hun havde for Skik at sige Du og Junge til alle, uden Hensyn til, om Vedkommende var General eller ung Løjtnant. Og ingen blev fornærmet. I 1864, da Pastor G. F. A. Graae var i Slesvig sammen med sin Søn Thomas Graae, hørte sidstnævnte hende sige på sit Plattysk til en ung Dragonofficer sådan noget som: »Naa, min Jung, tag nu ikke mer Kümmel og lad mig se, Du kommer pænt hjem!«⁵⁾

Madam Esselbach var en lille, firskåren, trivelig Dame med hvidbroderet Kappe på Hovedet og et snehvidt Forklæde over den tarvelige, sorte Kjole. Ved hendes Bord, hvortil i Krigsårene næsten udelukkende Militære søgte, hørte man engang imellem Knaldet af en Champagneprop. Man kunde da være temmelig sikker på, at det hidrørte fra et Par af de ulykkelige Krøsuser, hvem det tvungne Ophold udenfor Byen gjorde en tarvelig Levemåde og deraf følgende Besparelse til en Nødvendighed, og som nu benyttede en halv Dags Permission til at bringe en mere passende Ligevægt i deres Finanser. Ofte var det

³⁾ Man nævner også Wilh. Beseler.

⁴⁾ Dr. H. (: Hother Tolderlund): Vinterliv. (Særtryk af Nord og Syd), Side 293 (fra Feltlivet 1850—51).

⁵⁾ Thomas Graa: Gamle Minder (1917), 28—30.

en Rejsende, der gav en Omgang. Skønt Madam Esselbach vist tjente gode Penge på Rejsende, der agtede at se Danevirke og Egnen ved Slesvig, skånedes hun dem ikke for sine muntre Sarkasmer. Hun skilrede dem engang meget kort og træffende ved at anføre de stadige Spørgsmål, der straks ved Ankomsten rettedes til hende: »Er De Madam Esselbach?« »Kan vi faa et Værelse?« »Hvor ligger Danevirke? er det langt borte? kan man se det herfra?«

Det blev sagt, at Folk, der efter Treårskrigen besøgte Valpladserne i Slesvigejnen, var næsten lige så begærlige efter at se Madam Esselbach som efter at se Danevirke. Hun førte alene Overtilsynet med hele sin betydelige Virksomhed. Hun modtog selv enhver Rejsende og sørgede for hans Anbringelse, når det var muligt at skaffe Plads til ham. Hun havde tillige Postholderiet for Byen Slesvig og besørgede selv alt dermed følgende Skriveri. Enhver, der vilde rejse med Dilligencen eller have Ekstrabefordring, måtte henvende sig til hende personlig for at blive ekspederet. Desuden havde hun et betydeligt Bryggeri under Bygning i Treårskrigens Tid, foruden andre Foretagender. Og alle disse Forretninger passede hun nede blandt sine Gæster, medens hun påså, at enhver fik sit, samt konverserede til Højre og Venstre med den store Mængde af dem, som hun personlig kendte, hvilket næsten var alle dem, der blot et Par Gange havde været i hendes Hus; thi når hun eengang havde talt med et Menneske, var det en stor Sjældenhed, at hun ikke næste Gang, hun så ham, kunde kende ham og erindre hans Navn og Stilling. Et smukt Eksempel herpå findes i *Heinrich Raimond Baumanns* Erindringer. Heri fortælles om, hvorledes H. Baumanns Fader, der var Militærlæge og i 1848 blev Danmark tro, efter Slaget ved Isted vandrede til Slesvig, hvor han styrede til Doris Esselbachs Hotel, hvor han tidligere havde været. Ved Synet af Læge Baumann slog hun Hænderne sammen med et Klask og råbte: »Junge, Junge, wo kommst Du her? Ihr habt also gesiegt!« og hurtig lod hun en Champagneprop springe for at drikke Sejrens Skaal med Overbringeren af den glædelige Nyhed. Nogle År efter gjorde Heinrich Baumann også Madam Esselbachs Bekendtskab. På en Ferierejse i Påskeugen fra Haderslev til hans Hjem skulde den store Deligence bede en Timestid udenfor Hotellet, der tillige — som vi ved — også var Postholderi. Baumann fortæller så: »Kort efter at jeg havde taget en Plads i den store Gæstestue, så jeg en ældre, svær Dame komme hen til mig, stirre stift paa mig og pludselig udbryde: »Junge, dein Vater kann nur Oberarzt Baumann sein, Du bist ihm ja aus der Nase geschnitten!«, et Udråb, jeg kun kunde bekræfte. »Du mußt ja aber Hunger haben, wart nur, ich komme gleich wieder«. Kort efter kom hun tilbage fulgt af en Tjener, der bar en stor Bakke med varm

Andesteg og mange andre Herligheder, der kunde begejstre en sulten Dreng, der havde tilbragt saa mange Timer i en Deligence, og medens jeg spiste, spurgte hun mig om mangt og meget. Det flotte Måltid kostede mig selvfølgelig kun en hjertelig Tak, og det morede Far at høre mig fortælle om hendes Venlighed.«⁶⁾

Madam Esselbach.

Ho: Madam Esselbach var der ofte festlige Sammenkomster med musikalsk Underholdnig. Disse Koncertaftener var tit temmelig lystige; thi det lod næsten til, at Tilhørerne blev tørstige af at høre andre synge. Ved disse Lejligheder var det især en af Madam Esselbach opfunden Komposition »Kingspunch«, der leverede Stoffet til den næste Dags Hovedpine. Hvorfor hun døbte den med et engelsk Navn er ikke let at indse. Jule- og Nytårsaften indbød hun de Bekendte og sædvanlige Gæster, hun kunde få fat på. Man samlede i hendes store Sal med de tilstødende Selskabsværelser, ganske som i et stort Privat-

⁶⁾ Sønderjydske Aarbøger 1926, 225–26.

hus. En Mængde højere og lavere Officerer, Læger, Regnskabsførere og Intendanturembesmænd, alle hørende til Armeen, indfandt sig i Løbet af Aftenen. En dansk Officer, der var Deltager i en Juleaftensfest hos Madam Esselbach har under Mærket — r i »Folkekalender for Danmark« (1852), S. 100 ff. givet en smuk Skildring af den udmærkede Hotelværtinde og fortæller bl. a. følgende om Juleaftenen i »Stadt Hamburg« i et af Krigsårene 1848-50: »Kl. 9,30 gik vi tilbords, og bleve behageligt overraskede ved at blive beværtede med vor hjemlige Julegrød. Blandt mange andre tilstedeværende Notabiliteter vil jeg blot nævne den franske Oberst *Latour du Pin*, der lod til at more sig meget godt, skjønt han som bekjendt var næsten aldeles døv. Han førte derfor altid et Hørerør med sig, der omtrent havde Form af en Tobakspibe; Spidsen stak han da i Øret, og man maatte tale ned i Hovedet, naar man vilde gjøre sig forstaaelig for ham. Denne Høremaskines Form skal engang have givet Anledning til en pudsig Feiltagelse, idet En, hvem han præsenterede den, efter at have sagt nogle naturligvis franske Ord, troede, at Manden vilde have sin Pibe tændt, og med megen Artighed rakte ham en Fidibus, en Høflighed, der overraskede Franskmanden, ligesaameget som Opklaringen af Feiltagelsen den Danske. Som det næsten altid er Tilfældet i større Selskaber, hvor Ældre og Yngre af en særskilt Klasse samles, var Tonen naturligvis ogsaa her i Begyndelsen noget mere formel, end vel er foreneligt med Begrebet om en munter Aften; men da nogle Glas havde aabnet Hjerter og Læber, og en bekjendt Kavalleriofficer havde brudt Isen ved at udbringe en humoristisk Skaal for Selskabets Damer, var Sammensmeltningen hurtigt tilveiebragt. En uopregnelig Mængde Skaale over de allerforskjelligste rimelige og urimelige Emner fulgte nu rask efter hinanden, baade i ubunden og bunden Stiil. Det sidste kunde maaske forundre dem, som vide, at *inter arma silent musæ*; men oprigtigt talt havde Muserne heller ikke med disse Produktioner at bestille; thi det var gjerne Improvisationer af enkelte Officerer, og udmærkede sig mere ved dristige og barokke Rim og lystige Indfald og Tankespring, end ved æsthetisk Smag. De havde den ene Fordeel at være virkelige Improvisationer, thi hvo, der vilde give sin Skilling med i Låget, maatte finde sig i at følge den Traad, hans Formand havde spundet, og Gud naade ham, hvis han blev staaende paa Halvveien; han kunde være vis paa, at der nok fandtes En eller Anden, der optog hans Tanke og vendte den imod ham selv, saafremt der i det Hele taget havde været nogen Tanke gjemt i hans uheldige Forsøg. Paa denne Maade gik Maaltidet meget herligt, og jeg er ikke ganske sikker paa, at det ikke ved enkelte Skaaler gik her, saaledes som i sin Tid Viborg Avis fortalte i et Referat af et stort Stændergilde,

at de bleve udbragte *under Bordet*; Madam Esselbach havde intet spæret paa Beværtningen. Efter Maaltidet var stort Juletræ, og der skulde have været Lotteri om en Mængde smaa Nipssager; men det havde været rigtigere at trække dette før Bordet; thi Bevægeligheden var saa stor, at der ikke var at tænke paa at skaffe saamegen Rølighed tilveie, som der udfordredes for at lade Lykkens Gudinde komme til orde. Man sang, dandsede og gav Scener efter bedste Evne. Den bedste Scene gav dog en Officersoppasser, der stillede sig midt i Døren til den store Sal, og med den hos denne Menneskerace egne Blanding af Forlegenhed og Fripostighed søgte at skaffe sig Gehør. Han skulde nemlig spørge fra sin Herre, om denne ikke var tilstede, thi nu var Vognen der. Om Vittigheden var Herrens eller hans egen, blev ikke oplyst; men saameget er vist, at Førespørgslen rigtignok ikke var overflødig; thi det var ingenlunde Herren selv, der besvarede den. Det var paa Tiden at bryde op, da Feltlivet ikke tillader at forlænge Sessionerne langt ud paa Natten, eftersom man ikke kan vide, hvad den følgende Dag bringer; man skiltes da ad efter at have tilbragt en munter Aften, hvor kun Selskabets udelukkende militære Character mindede om, at man ikke var i sit vante Hjem, men ligeoverfor sit Fædrelands Fjender.« —

Man modtager af anførte Skildring et smukt og levende Indtryk af den hyggelige og muntre Juleaften hos Madam Esselbach, der så rigtigt havde forstået, at en Juleaften gjaldt det om at gøre det hjemligt og fornøjeligt for Krigsdeltagerne.

Fra 1864 er der ikke overleveret mange Oplysninger om Livet på »Stadt Hamburg«, naturligvis fordi danske Soldater da kun en kort Tid opholdt sig i Slesvig og ved Danevirke. Dog, også denne Krigsjul gjorde Doris Esselbach det hjemligt for danske Officerer. Således oplyser Premierløjtnant *Dettef Nielsen* i sine Erindringer fra 1864, at han til Julen 1864 lå i Slesvig, men så havde han det Uheld at blive forflyttet sammen med andre af Hæren til Geltorf og Lottorf. Det blev imidlertid tilladt tre Officerer af Kompagniet at tage til Slesvig og holde Jul hos »Tante Esselbach«. ⁷⁾ I denne Krig øvede hun ligeledes en humanitær Gerning, hvor hun kunde. Den senere Fængselspræst, *Vilhelm Munck*, der var Adjunkt i Flensborg 1859—1864 ⁸⁾ og tillige virkede som Kateket i samme By 1862—64, var i Maj 1864 stærkt optaget af at hjælpe de fordrevne Embeds- og Bestillingsmænd. Mange Lærere og Underofficersfamilier, hvis Forsørgere var ved Hæren, sad i rent fortvivlede Omstændigheder. Ved at hjælpe disse kom Munck

⁷⁾ Sønderjydske Aarbøger 1929, 4.

⁸⁾ Se Fængselspræsten, Pastor Wilhelm Muncks Optegnelser. (Memoirer og Breve, Bind XXXVI, 1922, 90—91).

i Forbindelse med Madam Esselbach, der hjalp ham med at få befordret Underofficerskoner og Børn med Dampskib fra Flensborg til Kongeriget. »Wir haben unsere Pflicht gethan«, skrev hun bagefter til Munck. —

Når vi nu har hørt alt dette smukke om Doris Esselbach, må det ikke lades uomtalt, at hun sikkert har været en noget beregnende Dame, idet hun var lige så venlig over for de tyske Militære, da de i 1864 havde besat Slesvig, som hun tidligere havde været det over for de danske. Vi erfarer dette ved at stifte Bekendtskab med følgende Afsnit i en Rejseskildring fra 1890:

»Slesvig By gør Indtryk af stille, provinsiel Hygge; særlig kønt er det, at der paa mange af Husene mod Sydsiden er plantet Vin og Roser. Gaar man fra Gottorp ind ad Byen til, støder man ved Begyndelsen af Lollfuß paa Hotel »Stadt Hamburg«, Tante Esselbach's gamle Hotel; hun er blevet forevigt med et stort Helsidesbillede i O. Vaupells Krigshistorie, men Spørgsmaalet er rigtignok, om hun fortjener det. Vel var hun en jovial og moderlig Værtinde for vore Officerer, men efter Danevirkes Rømning var hendes Moderlighed for Preusserne lige saa varm. »Det gjorde ialfald ikke noget godt Indtryk«, fortalte en, »naar man mindedes, hvor »dansk« hun havde været, at se hende kort efter danse med en preussisk Oberst efter Bordet og ende med at give ham et moderligt Kys! Forresten spiser man endnu godt paa Hotellet«.⁹)

Efter denne Oplysning at dømme har Madam Esselbach også i tyske Krigsdeltageres Minde fået en smuk Omtale, et Særkende for alle Erintringerne om hende.

Doris Esselbach døde den 18. November 1869 i Slesvig, 62 År gammel. Med denne mærkelige Kvindes Bortgang forsvandt en krigshistorisk Personlighed, hvis Minde nok fortjener endnu engang at blive fremdraget.

⁹) H. R.: Et Besøg hos Sønderjyder (Dagbladet 17/9 1890, optrykt i Randers Amtssavis 26/9 1890.)

Fra Landudskiftningen paa Als.

Af Carsten Petersen.

De to Dokumenter, som her fremdrages, findes i Sønderjysk Landsarkiv. Med selve Jordudskiftningen har de intet at bestille, de gør ikke noget Forsøg paa at klargøre dens store Betydning for Landbruget. Men de belyser den moralske og sociale Side ved dette Foretagende og er af den Grund af ikke ringe Interesse.

Det ene Dokument er affattet af to Præster, som fremfører svære Anker over de Uretfærdigheder, som Markfællesskabet førte med sig, og den raa Tone, som kunde herske under Arbejdet, naar hele Byens Befolkning flokkedes under Høstarbejdet. Det er sjældent at se Sagen belyst fra den Side. Men at Præsterne har Ret i deres Udtalelser vil ikke kunne betvivles, selv om nogle smaa Overdrivelser skulde være løbne med i Teksten.

Det andet Dokument trænger til lidt Forklaring. I det 18. Aarhundrede havde det Befolkningslag, som gik under Navnet Inderster og Kaadnere, en stærk Tilvækst. Det betegnende for hine Tider er for Resten den Maade, hvorpaa man vurderer og titulerer Menneskene, nemlig efter deres Forhold til Jorden. En Bolsmand ejer det hele runde Areal af en Gaard, han er den egentlige Samfundsstøtte — og -bærer. Kaadneren ejer en lille Husmandslod eller mindre end det og gælder kun lidt i Bylavet. Indersten har kun et Hus, der »sidder han inde« (= Indsiddet) og har intet at sige. Jord ejer han ikke, den har han fæstet fra en eller anden Gaard, og den kan tages fra ham igen. Andre Folk er der ikke i Landsbyen. En Arbejderstand eller Haandværkerstand kendte man ikke. Jorden var det albestemmende, alle Tings rette Maal. Noget senere hen i Tiden optræder de samme Mennesker regelmæssigt i Kirkebøgerne som Helgaardsmænd, Halvgaardsmænd, Fjerdeparts- og Ottendepartsgaardmænd. Det var nøje regnet ud, og en Brøk var altid mere end Nul, mere end den stakkels Inderste.

Der var altsaa med Tiden opstaaet en Del jordløse Folk i Sognene, ikke blot paa Als. Nu da al Jord skulde skiftes og enhver have sit, kom disse Smaafolk i Tanker om, at ogsaa de maatte kunne tilkomme at faa en lille Part af dette Samfundsgode. Hidindtil havde det været saadan, at nogle af dem, hvis Lykken smilede til dem, kunde faa en Ko græsset paa Byens Marsker. Dyret løb saa at sige med paa maa og faa. Men naar nu hver Bonde satte Hegn om sin Mark og lukkede Ledet, hvor skulde saa Inderstens Ko gaa hen? Dette Spørgsmaal havde den milde Regering ogsaa overvejet og uden videre befaleet, at Bylavet ved Udskiftningen afstod nogen Jord til Smaafolket. Men Bonden forstod ikke denne Tankegang. Er ikke jeg Ejer af Jorden?

sagde han til sig selv. Hvem kan tage mig noget fra, der er lidt nok til mig og mine, naar Skat og Fæste skal betales?

Disse Inderster var ved at blive et plagsomt Folkefærd. De vilde ikke blot leve og have Part i Byens Vange; de vilde ogsaa dø og begraves paa Kirkegaarden. Og her var jo kun Plads til Bønder. Skulde en Inderste i Jorden — og det kunde jo ikke undgaas — saa maatte han lige som sit Kreatur se at slippe ned under Græsset paa maa og faa, under Grønsværet fra en øde Gaard eller i et eller andet Ingenmandsland. Ret havde han ingen Steder. Inde i Kirken var det vel bedre. Her regnedes han for et Menneske og fik Lov til at staa i Taarnet eller oppe paa et afsides Loft, mens det samme Guds Ord lød til ham som til de andre. Han var ogsaa som Regel tilfreds dermed.

Nu var det altsaa den Ko om at gøre. Det er jo dejligt at have en Ko. At sætte en tom Spand under det stramme Yver og se den pure hvide Mælk straale ned i Spanden — man bliver munter og glad blot ved at læse derom. Men Indersten brød sig ikke om at læse, han vilde øje Koen, malke og kærne Smør, hvor han saa skulde faa Græsset fra.

I Hørup Sogn boede ikke færre end 45 Inderster paa Præstegaardens Grund, fem og fyrretyve. Tænk om de kom allesammen og forlangte deres Jordbegær tilfredsstillet. Det gøs i Præsten. Tvinge ham til noget kunde ingen, hverken Konge eller Hertug, desuden var han ogsaa Provst og kendte Paragrafferne. Men Præsten har en svag Side, selv om alle Paragraffer beskytter ham. Han staar hver Søndag paa Prædikestolen og opfordrer sine Tilhørere til Godgørenhed imod alle trængende, til at gøre vel imod alle uden Forskel og dele med de fattige o. s. v. Er ikke disse Inderster fattige og han rig? Regeringen henstillede til Præsterne at være imødekommende saa langt deres Samvittighed tillod; selvfølgelig maatte man ikke bortødsle Præstegaardens Jord.

Præsten i Hørup skrev til Prinsen paa Augustenborg, at han vilde tilbyde de 45 Inderster gennemgaaende hver en Skæppe Land. Jeg vil ikke, skrev han, paanøde dem det, især da de i Deres (Prinsens) Nær-værelse rentud sagde, at de vilde ikke takke mig derfor. Sømmeligere var det, hvis de gav mig et godt Ord derfor, da jeg dog har den fulde Ejendomsret til mit Land. Men lad gaa!

Men ikke alle Inderster var tilfredse med Provstens Tilbud. En af de mest genstridige var vel Thomas Jørgensen ved Hørup Kirke. Fra ham stammer det andet Dokument, der nu vil kunne læses uden Misforstaaelse.

Bemærkes skal endnu, at Præsten skrev Tysk til Hertugen, men Thomas Jørgensen Dansk.

1. Durchlauchtigster Herzog gnädigster Fürst und Herr!

Deres højfyrst. Durchlaucht ville allernaadigst tillade, at vi herved i allerunderdanigst Lydighed give Højstsamme tilkende, hvorlunde vi neden underskrevne Præster, efter moden Overvejelse, finde det saa vel moralsk som fysisk heldigt og nyttigt for os at udtræde af vore Markers hidtilværende Fællesskab og ønsker ikke noget saa saare, som at vore Tanker og Beslutninger maatte opnaa det naadigste Bifald ogsaa hos et allernaadigst Herskab.

Naadigste Fyrste og Herre! Det er de mest paatrængende Foranledninger, som nødsager os til at gøre underdanigst lydige Forestillinger herom hos Højstsamme. Deres Durchl. kan ikke forestille Dem, hvor mange Synder og Uordener med Banden, Drik, Skænden, Rasen, der virkelig opstaar af Markfællesskabet: De vilde, hvis De skulde høre og se paa det og havde de Kundskaber og Erfaringer derom som vi Præster dagligen maa uddrage, ufejlbarligen have det højeste Mishag deri og undre Dem, at vore Marker endnu bærer Velsignelse og ikke Forbandelse.

Ethvert Gud og Dydelskende Menneske kan umuligt ønske andet, end at han maatte gaa ud fra et saadant Fællesskab og uden Deltagelse i saa grufulde Ting efter sin bedste Indsigt og Herrens Frygt maatte skalte og valte med sit eget. Vi kan med Sandhed forsikre, at enhver Bolsmand eller Kaadner i de os betroede Menigheder, som tænker nogenlunde fornuftigt og samvittigsfuldt, er sindet lige som vi. Og hvor meget mere maa en for sine Tilhøreres sande Vel ivrende Præst interessere sig herfor, da dette Fællesskab unægtelig er en Kilde til mange saadanne sædelige Onder, som modarbejder hans Ønsker og Formaal, saa vi tiltror os at paastaa, at det for en Præst endog kun som Lærer og Sædernes Tilsynsmand betragtet vil være umuligt at bevirke nogen mærkelig Forbedring og Rensning mellem Land- og Agerbefolkningen, saa længe Markens Fællesskab og den deraf udspringende Anledning til Fraadseri og Uorden bestaar.

Naadigste Hertug! De under dog os Præster, som kun er til for at gøre Deres elskede Undersaatter, vore Tilhørere, til ret gode og lykkelige Mennesker, idet vi underviser og vejleder dem, hvorledes de maatte blive gode Kristne og gode Undersaatter og som Følge deraf ogsaa lykkelige Borgere i denne og hin Verden: De under os, det er vi tilforladeligt overbeviste om, at vi ved denne ikke altid efter Ønske gaaende Syssel maa nyde saa mange rolige Opmuntringer, som Formaalet og Omstændighederne nogenlunde vil tillade. (Præsten skal kunne købe en Bog en Gang imellem og sørge for sine Børns anstændige Opdragelse).

Tiderne forandrer sig: Livets Behov stiger. En Lærer (d. s. Præsten) er ogsaa et Lem af Staten. Han maa ogsaa i behørigt Forhold til de andre Lemmer iagttage den udvortes Velstand. Vilde denne med sin Familie nu for Tiden vise sig i Hjem og Selskaber, som hans Embedsforfængere for hundrede Aar siden har vist sig, og dengang med Anstand, hvor stor vilde Afstanden da ikke være? (Dertil kommer store Afgifter og Lønninger, en stor Husholdning o. s. v.) Kun Iagttagelsen af den bedst mulige Økonomi m. H. t. de os paa Embedsvegne tillagte Landerier er det eneste Middel, hvorved vi kan haabe i Længden nogenlunde at undgaa en os truende Vanmagt. Denne Gren af vor Økonomi bliver os Aar for Aar mere og mere beskaaret ved de mest utilgivelige Uretfærdigheder; thi man ødelægger ikke alene tidligt og silde vore Græsgange, men pløjer af fra vor Jord, bestjæler vore Agre og Buskadser og fordærver os paa mangfoldig Maade den Velsignelse, som det guddommelige Forsyn under os paa vore Agre. Søger vi at befrugte vor Mark med Kløver-Frø for at have en god Græsmark til vort Kvæg, saa forbyder Fællesskabet det; thi om Foraaet, da saadan Græsmark skulde have Ro indtil Kvæget slaaes ud, bliver Græsset saa rent afædt af deres Faar, at ikke engang Rødderne forskaanes, og vore Køer finder, naar de jages ud, kun en nøgen sort Jord for sig. Vil vi paa økonomisk Maade lade vor Jord hvile mere og pleje den bedre, end Bønder sædvanligt gør, saa er vi igen daarligt farne med vore Mark-Interesser. Vor bedre plejede og pløjede Jord giver naturligvis bedre Korn, det stærkere Korn vil have mere Tid til at modnes end deres tynde og svage behøver (Dog hvad skal vi sige om at blive moden! I nogle Aar synes det, som om vore Mark-Interesser søger en vanvittig Ros deri, at de bare gør deres Agre hurtigt tomme, deres Korn kan være saa synligt umodent som det vil). Vi maa ikke desmindre danse, naar de fløjter; thi: Der behøver kun et Par af dem, som kan bande og sakarere bedst og altsaa har Ordet alene, at faa det Indfald, at de vil meje imorgen; vi øvrige maa med, om vort Korn end er nok saa umodent, eller vi maa finde os i, at det, dersom det staar nogle Dage længere, er prisgivet til deres Kvæg. Vi maa altsaa fremdeles enten drive vort Landbrug paa en ravgal Maade efter deres Facon, mod bedre Vidende og Indsigt; eller vi maa leve i daglig Strid med dem og lade os sige mange Grovheder (thi visseligen! Kun faa af dem er gode Landbrugere og disse faa tænker som vi og ønsker en snarlig Adskillelse). — —

Deres højfyrst. Durchl. etc.

H. Brolund. P. Clausen.

Hørup og Tandslet den 3. Sept. 1774.

2. Durchlauchtigster Herzog

Naadigste Fyrste og Hærrer!

En Tilstand som truer at nedtrykke os, og alle vores Efterkommere (uagtet ald Flid og Arbeide) til et bestandigt Bettlerie, og at leve andre til en Byrde, driver os til alt for ofte at være Dem til Besværlighed med vores Ansøgning, mens naar ikkuns Deres Durchl. selv ret kunde indsee vores Skiebne, haaber jeg vist, at Medlidenhed for os Deres ringeste Undersaatter maatte undskylde vores Jver.

Da nu Provsten har bortsolgt sin Grund paa Auction, og den formedelst de mange Liebhabere er bleven dreven meget over sit værd paa 3 M til 4½ M for hver Skieppe uboniteret Land, saa kand Deres Durchl. vel selv indsee at denne priis er alt for høj, da ellers ingen i det Højfyrstl. Destrict betaler Grunden saaledes og enhver fornuftig Landmand vil vist vidne med os, at Grunden er saa dyr, at den til enhver Tiid umulig kand betale samme, thi naar de ikkuns skulde betale det halve, maatte vistnok en stor deel af dem, overgive alt hvad de haver, inden faa Aar, til en Conkurs. Mens da vi ey kand holde nogen Huusholdning foruden Melk, saa ser vi os tvungne enten at Sulte; eller, for at faae det fornødne Melk, ofte at viises med haanlige Ord, fra den ene Bonde til den anden; eller ogsaa at kiøbe Provstens Grund saa ubillig, at vi maa for at betale Grundleye, og faa det fornødne til vort Livs Ophold, Arbejde Dag og Nat med Harm og Græmmelse over en Lærere (Provsten) som saaledes søger at udsue vores Sved, for at faa en stor Indkomme, thi de som ere Riige, eller haver store Fortienester, omendskiønt de fleeste af dem selv har Grund til Fornødenhed, saa kiøber de dog, om de end skulde betale samme nok saa dyrt, for at have Hester og Køer til deres Bequemmelighed og Fornøyelse.

Saa er endnu til Deres Højfyrstl. Durchlaucht min ydmyge Begiering, at ieg dog maatte faae nogen Grund for en billig betaling, saasom Forordningen begierer, da jeg ellers seer mig tvungen til, at forlade mit Hiem, og min gamle Moder, som nu udi 10 Aars Enkestand kummerligen har stræbt for at faae det fornødne til sig og Toe til den Tiid uopdragne Børn, og nu udi hinded Alderdom saa hart behøver min Hielp og nærværelse, hvilket smerter mig meget, da saadant vederfares mig af en Lærere, som ofte har formanet mig og andre til efter Christi Exempel at udøve Kierligheds Gierninger, at følge vores Allernaadigste Konges viise Love og enddog at gjøre mere got end de befaler; og ieg derimod seer ham nu at behandle mig gandske imod baade Guds, og Kongens Lov, og Landets Skik, og imod en god Samvittighed, thi Paulus formaner til 1. Tim: 3 C: 3 V og Titum 1 Cap: 7.

at en Lærere maae ey staa efter slem vinding; men billig, ikke kivagtig ikke Pengegerig og Johannes siger i hans første almindelige Epistel 3 C. 17. at den som haver Verdens Gods, og seer sin Broder have behov, og lukker sit hierte for ham hvorledes bliver Guds Kierlighed i ham, og Johannes den Døber hos Lucam 3 C: 11 V: hvo som haver toe Kiortle deel med den som ikke haver; og hvo som haver Mad gjøre ligesaa. Ligesaa begierer og Hans Kongel, Mayestæts Forordning fra 1770, at Kaadner og Inster maatte tillægges Grund, saa at de kunde have den fornødne Mælk i deres Huusholdning. Saa har og alle andre Præster under Deres Høyf. Augustenburgische Destrict (endskiønt at vel de fleeste af dem har mindre Kald og Indkomme, som dette har i Hørup) dog udlagt til deres Præstekaadner efter Leilighed, og hand som har Grund udleyet for omtrent 300 rdl. og maa-skee meget meere, foruden den som hand har til eget brug afviiser os med eet Skieppe Land, for hvilket hand har forlanget 2 til 3 gange saa meget som andre Præster, og har dertil berøvet nogle den Grund som de har Fæstet til deres Huuse for dem og deres Arvinger for en billig Afgivt.

Til Deres Høyfurstl. Durchlaucht er nu min ydmyge Begiering dog i Naade at lade min Bøn finde Sted at jeg dog maatte faae Grund til Fornødenhed, da jeg ellers maa see, baade mig og min Moder i yderst slette Omstændigheder, hvilken Høyfurstl. Naade ieg vilde ansee som et sikkert Beviis paa Deres Landsfaderlige Godhed imod alle endog de ringeste af Deres Undersaattere.
d. 7de November 1794.

(*Thomas Jørgensen ved Hørup Kirke*).

Den gamle Landsbys „Fortæ“.

Af fhv. Sognepræst P. H. Moos.

Selv om man ikke er Fagmand, kan man have Glæde af at læse om vore Forfædres Livsvilkaar i den gamle Landsby, som den var, før Byens Jorder blev udskiftede, og en Del af Beboerne flyttede ud paa Marken. Jeg har foran mig P. Lauridsens Afhandling fra 1899: »Den gamle danske Landsby«. Det er Afsnittet »Om Bypladsen«, jeg vilde føje nogle Bemærkninger til.

Bypladsen hed *Fortæ*, og visse Veje ud til de yderste Marker hed *Forter*. De lærde lader det samme Ord betegne disse to meget forskellige Ting; naar de saa søger efter Forbindelsen, bliver Forklaringen meget kunstlet.

Ved at gøre nogle lagttagelser er jeg kommen til et andet Resultat:

Det er to forskellige Ord, der betegner Bypladsen og Drivejen.

1. *Bypladsen* hed: Forta, Forthaa, Fortæg, Fortov. Den kunde være op til 20 Tdr. Land stor, den var Fælleseje og til fælles Benyttelse. Den havde Plads til Bythinget m. m. Bønderne kunde tillade Arbejds-mænd og Haandværkere at bygge deres Huse paa Bypladsen. Af Navnet »Forta« er der vist intet andet tilbage end »Fortovet« langs Huse- ne. Men »Forta« bruges ikke blot om Bypladsen, men ogsaa om visse Jordstykker uden for Byen. 1512 nævnes Københavns »Forthaa«, 1586 Helsingørs »Forthaa«, større Marker udenfor Bygrænsen. I Vestjyl- land findes Pallesbjerg Forte i Staby Sogn, m. fl. Forter, der ligger langt fra Byen.

Paa Bornholm er Navnet i levende Brug. Parcellisten kunde betegne sit Hjem liggende paa 38. Selvejergaards »Fortov«, eller sagde han »Fortaa«? Han boede langt ude ved Enden af nævnte Gaards Jorder. Kan man ikke antage, at Ordet: Forta, Forthaa, Fortog, Fortov kom- mer af »at tage«, og Forstavelsen »For-« betegner, at Jorden ligger foran, udenfor Husene i Byen og de dyrkede Jorder paa Marken?

2. Forte, Fo'rt, Fo'et, Fu'et var en *indhegnet Drivevej* fra Byen ud til Overdrevet, den fælles Græsgang. Præstegaarden i Kliplev har endnu sin Fo'rt fra Avlsbygningerne ud til Præstegaardens Marker, saa Arbejdskørsel med Gødning, Korn og Hø samt Trækning eller Drivning af Kreaturer kunde besørges uden at genere Stuehuset og Bygaden.

Forterne kunde være brede, men var mest snævre; alle var de ind- hegnede med Jord- eller Stendiger, samt kunde være beplantede.

I Nybøl i Sundeved sneg en Forte sig i Udkanten af Byen; her har Smaafolk bygget sig deres beskedne Hjem. Ogsaa Indkørslen til en Gaard, der laa afsides, kunde kaldes en Fo'rt.

Det er ikke svært at faa et Overblik over, hvad dette Ord betegner: Den indhegnede Vej, ofte smal, brugt til Fædrift og Arbejdskørsel.

Men Betydningen, Ordets Oprindelse er vanskeligere, maaske umulig at udrede.

Dog vover jeg et Forsøg, skønt Lægmand. Jeg henviser til Ordet »Fjord«, som Forten kunde være i Slægt med. Der kan indvendes, at Fjorden er en Indskæring af Havet. Men ikke enhver Indskæring er en Fjord; den kan være en Vig, en Bugt. Fjorden er snævrere, ofte hegnet af Bakker og Skove. I Norge har vi Fjorde, som ikke faar deres Vande fra Havet f. Ex. Byglandsfjorden; disse Fjorde er Ud- videlser af Elve og er stærkt begrænsede af Fjældene; gennem saadan Fjord passerer Elven og fortsætter saa som Elv, til den naar Havet. Forte-Byplads og Forte-Jordstykker langt fra Byen er nok samme Ord og Navn; men Forte- den indhegnede Drivevej kan umulig opfattes

som samme Ord. Det er to Ord af forskellig Oprindelse. Er man klar over det, bliver man langt friere i en videre Efterforskning.

Det vilde være interessant at høre, om Navnet Forte = Byplads lever endnu i andet end det magre Fortov ved Husene, og om Bornholm er det eneste Sted, hvor Parcellisten bor paa en Gaards Fortov, Fortaa.

— — —

I Tilknytning til Pastor Moos's lille Afhandling skal her citeres, hvad Fejlberg i sin jydsk Ordbook skriver om Forte:

forte. 1.) hegnet vej, som fra landevejen fører ind til en gaard (almindelig i Mellemslesvig); drivvej til kreaturerne (Agerskov, Andst); indkastet vej til kreaturdrift (S. Sams); indkørsel til en gaard især mellem to stengærder, idet paa gammeldags gaarde abildhaven ligger mellem gaarden og gaden og indkørselen gaar gennem den (Søvind); en snæver gennemgang mellem to huse af gaardens bygninger (Andst); jfr. gade, gyde.

2.) græsod bestaaende af græsmark, eng, kær; ved Staby findes »Palesbjære fovét«; en mark kan udlægges som »fowét« Holstebro), omtrent lig overdrev; norden og østen for »æ kloster« er der en fote, som kaldes klosterkjær (Evald Tang Kristensen III, 3), forklares: høj mosejord, der bruges til græsning; jfr. Kalkar fortå; Aasen fortåg, islandsk tá, vej; Rietz 770 taa, tá bygade; (?) sml. med mellemnedertysk vorde eller vort (Schiller und Lüb- ben), ej blot vadested, men hver gennemgang, pas, vej overhovedet.

Red.

En Bering-Bibliografi.

Husker De, da vi sad i Skolen og lærte: »Ob, Jenissei, Lena, o. s. v.«, »Beringstraße, Beringsmeer o. s. v.«? Tomme Navne! Læreren fandt ikke paa at fortælle os, hvorfor det hedder Hudson Bay og Berings-Stræde. Havde han gjort det, vilde vore Drengøjne vel nok have staaet paa Stilke, thi vi vilde da have faaet Beretningen om vor store Landsmand *Vitus Bering* fra Horsens, hvis kæmpemæssige Opdagerfærd er blevet kaldt det største geografiske Foretagende, Verden nogen Sinde har været Vidne til. Der er skrevet mange Bøger om ham, i Rusland, England, Frankrig, Tyskland, frem for alt i Amerika. Det turde ikke være tilfældigt, at det er *Sønderjyden* Peter Lauridsen, der har udgivet den eneste større Bog om ham, der findes i dansk Litteratur, thi i Brydningen mellem et lille og et stort Folk fødes Trangen til at fremhæve det store ved det lille Folk.

Mindreværdsfølelsen betyder en meget alvorlig Svækkelse for en Befolkningsdel og for et Folk. Mere end nogen Sinde før er det nødvendigt at fremhæve denne Sandhed i Dag, hvor der aabent proklameres,

at der ingen Plads er for de smaa Folk, men kun for Stormagtslivsrum. Da er det livsnødvendigt for alle smaa Folk at gentage og atter gentage de Kendsgerninger, at Kulturens Centrere alle Dage laa hos de smaa Folk, at de smaa Folk har fostret en lang Række af Mænd, der har gjort Jorden større og Livet rigere for alle.

Navnet Vitus Bering værdsættes af alle Sagkyndige paa Højde med Verdenshistoriens største Navne. Den 8. December 1941 oprinder 200-Aarsdagen for Berings tragiske Død paa Berings-Øen. I denne Anledning vil der i Moskva blive arrangeret en stor Bering-Udstilling. Den sowjetrussiske Regering har anmodet Berings gamle Beundrer i Danmark, Bibliotekar Erling Stensgaard i Aarhus, om at skaffe Oplysninger om alt, hvad der i dansk Litteratur er skrevet om Vitus Bering. Resultatet af Stensgaards flittige Arbejde er blevet en lille, smuk Bibliografi — Vitus Bering, en Bibliografi af Erling Stensgaard. Horsens 1941 — som den Bering-Komité, der paa Knud Rasmussens Forslag blev nedsat i 1931, har udgivet.

Kan en Bibliografi, der blot bestaar af Titler paa Bøger og Afhandlinger med korte Bemærkninger om Indholdet, være interessant Læsning? Ja, i høj Grad! Man læser med varm Interesse, og Danmark bliver større mens man erfarer, at Manden fra Horsens »lagde sine Planer med en sjælden Forening af Klarhed og Storsyn; Columbus er ved sit Værks Følger blevet det store Symbol paa menneskelig Forskeraand; Bering er dens jævne, men ikke ringere Virkelighed i sin reneste Form. Sydpol og Nordpol, Grønland og Sibirien, al arktisk Opdagerfærd og Granskning staar i Gæld til Berings Tanke og dyrt-købte Erfaring. Sibiriens Opdyrkning, Ruslands Verdensmagt og en ukendt Fremtid for os alle følger med Ekspressen til Stillehavskysten den lange Vej, som Bering saa møjsommelig banede.« (Valdemar Rørdam).

Og saa faar man Lyst til at læse de Bøger og Afhandlinger, Bibliografien nævner, og at sige til andre: Lad Eders Børn, frem for alt Eders danske Dreng læse om denne Mand, en af Historiens største Opdagelsesrejsende, der forenede Genialitet med nordisk Udholdenhed og dansk Uselvskhed!

Derfor fremkommer denne Anmeldelse af et lille Hefte paa blot 20 Sider i »Sdj. Maanedsskrift«. Vi Sønderjyder vil glæde os og styrke os ved Mindet om store Landsmænd, og en af disse er Vitus Bering, der fik det danske Landsbynavn Bering hæftet paa et af Jordens store Have og derved gjort saa kendt, at det i Geografitimen læres af alle Skolebørn Verden over.

Cl. Eskildsen.

Over 350,000 Hjem

er Venstres Blade Landet over tilsammen daglig Gæst i, og i de fleste af disse Hjem læses ikke andre Dagblade. Det vil sige, at Venstres Presse har en daglig Læsekreds paa omtrent 1½ Million Mennesker.

Hvis De derfor ønsker Provinsens Publikum i Tale, gaar Vejen gennem Annoncer i Venstres Blade.

Sjællands Stift:

Millerød: Frederiksborg Amts Avis
Roskilde: Roskilde Dagblad
Ringstøb: Ringsted Folketidende
Holbæk: Holbæk Amtstidende
Kalundborg: Kalundborg Folkeblad
Slagelse: Sorø Amtstidende
Næstved: Næstved Tidende
Støge: Møns Dagblad
Rønne: Bornholms Tidende

Fyns Stift:

Odense: Fyns Tidende
Svendsborg: Svendsborg Avis
Assens: Assens Amts Avis
Nyborg: Nyborg Avis
Bogense: Bogense Avis
Faaborg: Faaborg Folketidende
Langeland: Langelands Avis
Ærø: Ærø Folkeblad

Jylland:

Thisted: Thisted Amts Tidende
Aalborg: Aalborg Amtstidende
Hjørring: Vendsyssel Tidende
Løgstør: Løgstør Avis
Mors: Mors Folkeblad
Hobro: Himmerland
Randers: Randers Dagblad

Lolland-Falsters Stift:

Nykøbing F.:
Lolland-Falster Folketidende
Nakskov: Tidende for Nakskov
Maribo og Rødby

Skive: Skive Venstreblad
Diborg: Viborg Stifts Folkeblad
Holstebro: Holstebro Dagblad
Herning: Høring Folkeblad
Grenaa: Grenaa Folketidende
Rarhus: Aarhus Amtstidende
Odber: Odber Dagblad
Skanderborg:
Skanderborg Amts Avis
Silkeborg: Silkeborg Avis
Horsens: Horsens Folkeblad
Veje: Vejle Amts Folkeblad
Kolding: Kolding Folkeblad
Fredericia: Fredericia Dagblad
Ringkjøbing:
Ringkjøbing Amts Dagblad
Esbjerg: Vestkysten
Haderslev: Dannevirke
Habenraa: Hejmdal
Sønderborg: Dybbøl-Posten

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er behagelige i Brug.

VEJLE STØBEGODS

C. M. Hess' Fabrikker A/S

Trifoliums Frø

Købmandsskolens Medhjælper-skole

15 Mdr.s Dag-Kursus til Handseksamen begynder 1. April.
Statsunderstøttelse kan søges inden 1. Februar.
Henvendelse paa Skolens Kontor 9-16, Julius Thomsensplads
6, 4. Sal, København V., Tølf. C. 8974.
NB. Fremtidig begynder Kursus kun 1. April og 14. August,
men ikke 1. November.

Foreningen til unge Handelsmænds Uddannelse

D. I. S.

Støt

de sønderjydske
Indsamlinger

Historisk Samfund for Sønderjylland

udgiver „Sønderjydske Aarbøger“ III. Række, og „Sønderjydske Maanedsskrift“.

Bestyrelsen er f. T. Amtslæge Dr. med. *Lausten-Thomsen*, Tønder (Formand), Adjunkt, Dr. phil. *Karl N. Bock*, Haderslev (Sekretær), Museumsinspektør *Neumann*, Haderslev (Kasserer), Sparekassedir. *Nis Nissen*, Nørborg, Seminarielærer *Cl. Eskildsen*, Tønder, Højskoleforstander *Hans Lund*, Rødding, Landsarkivar *Frode Gribsvad*, Aabenraa, Museumsdirektør Dr. phil. *Mackeprang*, København, Pastor *H. F. Petersen*, Flensborg og som Æresmedlem Frimenighedspræst *Thade Petersen*, Haderslev.

Formand, Sekretær og Kasserer danner Forretningsudvalg.

Redaktionsudvalg for „Sønderjydske Aarbøger“ består af *Lausten-Thomsen*, *Hans Lund* og *Karl N. Bock*.

Lausten-Thomsen og *Cl. Eskildsen* danner Redaktionsudvalg for „Sønderjydske Maanedsskrift“.

Medlemsbidraget er 5 Kroner aarlig eller mindst 100 Kr. én Gang for alle. Medlemmerne modtager „Sønderjydske Aarbøger“ gratis. „Sønderjydske Maanedsskrift“ bestilles hos Posten og koster 1 Kr. 65 Øre fjerdingaarligt. I Boghandelen eller bestilt hos *Cl. Eskildsen* koster det 1,50 Øre. Indmeldelser i Historisk Samfund modtages af alle Bestyrelsesmedlemmer.

Opkrævningen af Medlemsbidraget sker ved Tilsendelsen af 1 Halvbind af Aarbøgerne.

Ældre Aargange af „Sønderjydske Aarbøger“ kan, for saa vidt de haves, faas mod Betaling af tilsvarende Medlemsbidrag: 5 Kr. for en hel Aargang, 2 Kr. 50 Øre for et Halvbind + Porto.

Ogsaa *Festskriftet til H. P. Hanssen* faas for 5 Kr. + Porto, saa vidt Oplaget rækker.

Historisk Samfunds Aarsmøde er i 1941 fastsat til sidste Søndag i Maj i Vester Soltrup.

Husholdningsseminariet

Ankerhus - Sorø

uddanner Husholdnings- og Skolekøkkenlærere, afholder 5 Mdr.s Kursus for unge Piger fra Maj og Novbr. - Plan sendes. *Magdalene Lauridsen.*

Haslev Gymnasium - *Kostskole for Drengene*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Restaurant

Bryggergaarden - Odense

Byens bedste Spisested.

Poul Pedersen

Landsretssagfører

Vejle

HEINRICH JESSEN CHOCOLAFABRIK A/S

TELEFON: 5643 (7 Linier) - KØBENHAVN Ø

Vordingborg Husmoderskole

Nyt Kursus begynder 4. Maj og 4. November
Barneplejeafdeling - Elektrisk og alm. Køkken -
Kjolesyning.

VALBORG OLSEN. Vordingborg. Telefon 275.

Støt dansk Industri

Aktieselskabet

Glud og Marstrands Fabriker

Uplandsgade 20

DANIA

GASAPPARATER

OG GASOVNE

Mest besparende Fabrikat

Gymnastikhøjskolen

i Ollerup

Højskole for Kvinder fra 3. Maj til 30 Juli med Lederuddannelse i Gymnastik, Svømning, Boldspil og Ridning. Skoleplan med nærmere Oplysninger - ogsaa om Amtsunderstøttelse og Hjælp fra Elevforeningen ved

NIELS BUKH

Graasten

Teglværk

GRAASTEN

Marie Christensen

Hjemmebageri & Conditori
med Thesalon

Bispetov - Aarhus

Telefon 1939 - 3222

Silkeborg Husholdningsskole

Statsanerkendt m. Barneplejeafd.

Moderne Skole, smukt beliggende. Alm. og elektr. Køkken, Centralvarme, Bad. 5 Mdr.s Kursus beg. 4. Maj. Maanedskursus i Barnepleje alene afholdes i April. Progr. sendes. SYNNØVE LUND

Ladelund Landbrugs- og Mælkeriskole,

Brørup St.

5 Mdr.s Landbrugskursus Nov.-Marts
9 - - do. Novbr.-Juli
8 - - Mælkerikursus Sept.-April
Uddannelse af Kontrolassistenter.

J. C. Overgaard.

Gummistøvler

Aktieselskabet

J. C. Modeweg & Søn

København

Sønderjydsk Teglintudstri

Nordre Fasanvej 127 - København N.

Telf. C. 4520 - Tage 1700 - Tage 1717

Facadesten, flammede Sten, Tagsten, Drænrør
Alle Bygningsartikler

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab

Tlf. 644. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 - 807 - 808

Foreslaa Deres Nabo at abonnere paa

„Sønderjydsk Maanedsskrift“

Kr. 6.00 aarlig.

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense.

Eriksen & Christensen

Aktieselskab.

Korn og Foderstoffer

Esbjerg.

H. A. GRUBERTS SØNNER

Aktieselskab

Metalvarefabrik

Frankrigsgade 40

København S.

P. A. KRUUSE

cand. pharm. — ODENSE

Flakhaven 1 - Telefon 227

Forlang **Gulvtæpper**

fra

Sønderjydsk Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY

Højer

Grænse-Landets Liv

møder De i

Ajdske Tidende

Sønderjyllands store
lokale Morgenblad

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkontrollens selvvirkende Kontrol.

Antager Frøavlere.

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-
Kømfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkelovne

Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)
Grundlagt 1848

Ja - men

Jemas

Kaffe

smager bedst

Produktion
og salg af Jemas Kaffe
i Danmark og Udlandet
Siden 1888